

Ключові слова: безособове речення, односкладне речення, двоскладне речення, підмет, присудок.

Borovik O. Y. Linguists about the history of development of impersonal sentences.

The article is devoted to learning of the problem of impersonal sentence in Russian syntax from the beginning of XIX century. Different views of scientists according to the questions about the syntactical forms of Russian impersonal sentence are presented.

Keywords: impersonal sentence, one-member sentence, two-member sentence, subject, predicate.

Борщевський С. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

МОВНІ СВДЧЕННЯ ПРАБАСКСЬКОЇ ПРИСУТНОСТІ В ПВДЕННОЄВРОПЕЙСЬКОМУ АРЕАЛІ

У статті здійснено спробу генеалогічної і типологічної ідентифікації лексики невідомого походження латинської мови в контексті теорії доіндоєвропейського субстрату. На основі виявлених мовних фактів припускається участь неіндоєвропейського, зокрема баскського, компонента у процесах лінгво- та етногенезу в південноєвропейському лінгвогеографічному ареалі.

Ключові слова: лексика невідомого походження, доіндоєвропейський субстрат, лінгвоетногенез, латинська мова, баскський компонент, південноєвропейський ареал.

Постановка проблеми в загальному вигляді, її актуальність та зв'язок із науковими завданнями. У сучасній компаративістиці намітилася тенденція до зближення типологічного мовознавства з порівняльно-історичним [7; 20], що передбачає зіставлення окремих мовних систем, підсистем та рівнів у діахронічному і синхронічному, зокрема й лінгвогеографічному, аспектах. Такий підхід сприяє з'ясуванню дискусійних питань лінгвоетногенезу різних груп індоєвропейців, в тому числі на теренах доісторичної Південно-Західної Європи й Східного Середземномор'я, яке, на думку О. М. Кондратова, можна вважати колискою найдавніших культур, створених народами (баски, мінойці, лігурійці), котрі мешкали від Іспанії до Малої Азії та говорили неіндоєвропейськими мовами [5, с. 82]. Таким чином, об'єктивне розв'язання лінгвоетногенетичних проблем не уявляється можливим без урахування досягнень лінгвістичної контактології. У загальній теорії мовних контактів та етнічних впливів особливе місце належить, як відомо, теорії субстрату (Г. І. Асколі), під яким розуміють сукупність рис мовної системи, що їх неможливо вивести з внутрішніх законів розвитку даної мови. Такі риси пов'язані з асимільованою місцевою мовою, яка раніше була поширена на цій лінгвогеографічній території [6, с. 497].

Незважаючи на широкий спектр студій, у яких компаративісти припускають доіндоєвропейське походження помітного шару лексем із давніх середземноморських мов, відчувається брак комплексних компаративно-типологічних праць у цій галузі, що негативно позначається на об'єктивності результатів субстратних досліджень і зумовлює **актуальність** нашої розвідки.

Метою статті є привернення уваги етимологів до специфічних фонетичних і словотвірних характеристик, а також яскравих баскських паралелей лексем невідомого або сумнівного походження латинської мови – державної мови Римської імперії,

історія якої тісно пов'язана з доісторичним розвитком Європейського континенту, а отже, становить для етимолога неабиякий інтерес з погляду доіндоєвропейського субстрату в контексті багатогранної проблеми наступності культур, що допоможе глибше зазирнути в сиву давнину й краще зрозуміти витоки сучасної цивілізації.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

1) проаналізувати останні дослідження, що їх присвячено проблемі давніх неіндоєвропейських субстратів на території Південно-Західної Європи;

2) виявити слова невідомого походження за лексикографічними джерелами (етимологічними словниками латинської мови);

3) знайти паралелі до латинських лексем, що не мають надійних індоєвропейських відповідників, у мовах інших сімей (передусім у територіально суміжній із сучасними романськими й водночас генетично ізольованій баскській мові), а також науково обґрунтувати можливість таких зближень у контексті теорії доіндоєвропейського субстрату.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Як підкреслює український мовознавець-субстратолог Ю. Л. Мосенкіс, “теорія субстрату посідає важливе місце в етнолінгвістичних студіях, зокрема на матеріалі індоєвропейських мов” [9, с. 46], при цьому вона не суперечить принципам порівняльно-історичного дослідження, а навпаки цілком ґрунтується на лінгвогенетичному методі, розширюючи й ускладнюючи його завдання [16, с. 6].

Аналіз етимологічних словників класичних європейських мов [22; 23; 28] дає підстави стверджувати, що вони містять помітний шар як апелятивної, так і ономастичної лексики, яка задовільно не етимологізується на індоєвропейському мовному ґрунті. Наявність цієї категорії лексичних одиниць на тлі непояснених індоєвропейської типологічних явищ (відкритоскладовість з ознаками сингармонізму в праслов'янській мові; спірантизація, леніція та гемінація приголосних у германських, італо-кельтських та піктській мовах тощо) є аргументом на користь підтримуваної значною частиною вчених тези про виникнення індоєвропейських мов унаслідок накладання мови індоєвропейців, котрі розселилися, на неоднакові доіндоєвропейські субстрати (мови-підоснови) Середземноморського басейну, а, можливо, й ширшого ареалу. Розв'язання проблеми генеалогічної і типологічної ідентифікації доіндоєвропейського субстрату в різних групах мов індоєвропейської сім'ї має перспективи за умови залучення лексичних і типологічних даних неіндоєвропейських мов (баскської, фіно-угорських, кавказьких), предки носіїв яких, згідно з новітніми даними краніологічної антропології та палеогенетики (див. [13, с. 56–58; 21, р. 272–276; 24; 29]), можуть розглядатися як автохтонне населення Південно-Західної Європи з часів верхнього палеоліту.

Результати топонімічних досліджень німецького ономаста Г. Крае дають підстави розглядати індоєвропейців як неавтохтонне (прибуле) населення на території Греції, Апеннінського та Піренейського півостровів [10, с. 165]. Варто відзначити, що “давньоєвропейська” гідронімія Г. Крае співвідносна з “васконською” ономастикомою за термінологією сучасного німецького субстратолога Т. Феннеманна [27, р. 205]. Останній генеалогічно пов'язує доіндоєвропейські мови Західної Європи з двома сім'ями – “васконською”, єдиним живим представником якої є баскська мова, та “атлантичною”, нащадками якої є семіто-хамітські (афразійські) мови у Північній

Африці й на Близькому Сході [ibid, p. 203]. При цьому “васконська” сім’я розглядається як західна гілка зниклої “васко-кавказької” сім’ї, що в передісторичні часи зазнала дезінтеграції внаслідок експансії індоєвропейських племен [ibid, p. 205]. Починаючи з 80-х рр. XX ст. вчені дедалі впевненіше заявляють про потужний кавказький (особливо картвельський) компонент баскської мови, яка є єдиним живим продовженням мовного світу доіндоєвропейської Західної Європи [4, с. 175].

Особливої уваги заслуговує неіндоєвропейський погляд на мову трипільської культури, висловлений Ю. Л. Мосенкісом [8], який пов’язує відкритоскладовий характер та інші не пояснені елементи праслов’янської мови з потужним субстратним середземноморсько-егейсько-кавказьким впливом, що частково засвідчений давньокрітськими писемностями.

З огляду на дедалі частіше постульовані дослідниками тісні культурні та етномовні контакти протоіталіків і протослов’ян у II–I тис. до н. е. [17], ми вирішили звернути увагу на можливі неіндоєвропейські кореляти латинських лексем невідомого походження, які можуть слугувати джерелом дальшого вивчення характеру мовно-культурного контактування індоєвропейських племен із носіями давніх субстратних мов Південно-Західної Європи.

Наукові результати. Опрацювання автором цієї статті “Етимологічного словника латинської мови” А. Вальде, Й. Гофмана [28], в якому вищезгадані вчені врахували і критично проаналізували студії своїх попередників А. Ерну й А. Мейє [22], дало змогу виявити понад 250 слів різної тематичної та частиномовної належності без чітких індоєвропейських відповідників (повний реєстр опубліковано у виданому нами словнику [12, с. 91–103]).

Низка латинських слів невідомого походження знаходить досить надійні паралелі (16 позицій) в основній лексиці неіндоєвропейської мови басків, яка є територіально суміжною із сучасними романськими мовами. З’ясування етимології залучуваних до зіставлення лексем як індоєвропейських, так і неіндоєвропейських мов, а також їх переклад і тлумачення здійснювалися за технічно доступними лексикографічними джерелами [2; 11; 18; 22; 26; 28].

1. Лат. *aeger* “хворий” – баск. *agor, egarri* “той, хто відчуває спрагу; спраглий” < прабаск. **agor, *egari* (реконструкції за [18]).

Автохтонність баскської лексики підтверджується наявністю типового гемінованого [r], а також умовно відкритоскладовим характером паралелі. Розвиток значення в обох мовах міг відбутися через утрачену семантичну ланку “стурбований; той, хто відчуває дискомфорт або почувається зле”.

Не виключаємо зв’язку лат. *aeger* з баск. *agure (agura)* “старий (чоловік); стара (жінка)”. Пор. тж. баск. *oker* “1) скручений; 2) зігнутий; 3) злий; 4) неправильний”, яке варте уваги з огляду на співвідносну семантику та неодноразово постульоване в етимологічній літературі явище нерозрізнення дзвінкості / глухості в доіндоєвропейському Східному Середземномор’ї.

2. Лат. *ālum* “1) живокіст; 2) часник” – баск. *ale* “1) зернятко; 2) ягода” < прабаск. **ailla* < **(H)ailla* “1) хвіст; 2) стовбур; 3) стебло; стрижень; 4) плодоніжка, квітконіжка; 5) черешок” (реконструкції за [18]).

Незважаючи на наявність італійських та індоіранських корелятивів, лат. *ālum* визначається як запозичення з неіндоєвропейської мови [22, р. 37–38]. Ми пропонуємо

Борщевский С. В. Языковые свидетельства прабаскского присутствия в южноевропейском ареале.

В статье осуществлена попытка генеалогической и типологической идентификации лексики неизвестного происхождения латинского языка в контексте теории доиндоевропейского субстрата. На основе выявленных языковых фактов предполагается участие неиндоевропейского, в частности баскского, компонента в процессах лингво- и этногенеза в южноевропейском лингвогеографическом ареале.

Ключевые слова: лексика неизвестного происхождения, доиндоевропейский субстрат, лингвоэтногенез, латинский язык, баскский компонент, южноевропейский ареал.

Borshchevsky S. V. Linguistic evidence of proto-Basque presence in South European area.

The article attempts genealogical and typological identification of the Latin vocabulary of unknown origin in the context of pre-Indo-European substratum theory. On the basis of the language facts revealed the participation of a non-Indo-European (in particular Basque) component in linguo- and ethnogenic processes in South European linguogeographic area is presupposed.

Keywords: vocabulary of unknown origin, pre-Indo-European substratum, linguoethnogeny, Latin language, Basque component, South European area.

**Бочарова І. В.
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана**

НАРОДНІ НАЗВИ РЕЛІГІЙНИХ СВЯТ ЛІТНЬОГО ЦИКЛУ

Стаття присвячена з'ясуванню основ номінації та причин виникнення парадигми народних назв релігійних свят.

Ключові слова: лексична підсистема, геортонім, парадигма, конотація.

Однією з проблем сучасного мовознавства є створення і дослідження мовної картини світу, концептуальної за своєю природою. У цій картині значне місце посідають мовні одиниці на позначення такого різновиду суспільної свідомості, яким є християнство. Релігія як форма пізнання оточуючого світу протягом багатьох століть формувала не тільки свою особливу методологію, понятійний апарат, але й використовувала своєрідну мову. На думку І. В. Богачевської, релігійна мова – це “специфічна семіотична (знакова) система, яка формується на базі природної етнічної мови (або мов) та виконує всі мовні функції, перш за все когнітивну та комунікативну” [2, с. 155]. Зважаючи на те, що “релігійна мова – це явище багатомірне, багатопланове та багатоаспектне” [4, с. 89], її вивчення може мати різні вектори.

Одним з напрямків дослідження релігійної мови є аналіз її лексичного складу, до якого традиційно відносять слова, пов'язані з релігійними обрядами, з будівництвом культових споруд, іконопису, історії релігії, а також імена святих, відомих релігійних діячів, назви релігійних атрибутів та назви релігійних свят [1, с. 7].

Відображаючи поняття, сформовані носіями мови у процесі їх пізнавальної діяльності, назви релігійних свят (далі НРС), або геортоніми є номінативним знаком і позначенням події, яка пов'язана з релігійним віруванням і святкується у визначеній релігійним календарем час. НРС – один з специфічних засобів номінації, в яких вказані конкретна дата та пора року.